

הרב שמואל הלוי הבר

קרונהייטס נ"י.

תפלה בציבור בפחות מעשרה

שאלה = בבית חב"ד שלנו משתדלים לעשות מנין בכל שבת, אך קורה ופעמים אין עדיין עשרה מתפללים כאשר מגיעים לתפילת שמונה עשרה, ונאלצים לכן להתפלל יחד במספר האנשים הנמצאים, ובאמצע תפילת שמונה עשרה או לאחר כך מצטרפים עוד אנשים למנין, האם אפשר לש"ץ לחזור שמונה עשרה עם קדושה? האם זה עדיין נחשב לתפילה בציבור?

תשובה = יש לברר ענין תפילה בציבור מה ענינה ומהותה, ומצאנו כמה דעות בפוסקים ונברר שיטתם, ובעיקר נברר שיטת רבנו אדמו"ר הזקן בזה ונמצא לכאורה דווקא לשיטת אדמוה"ז יתכן וגם תפילה הנ"ל המוזכרת בשאלה יש להחשיבה כתפילה בציבור.

הרמב"ם (פ"ח מהל' תפילה ה"א) כ' "תפילת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס תפלתן של רבים לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל יחידי כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור".

מה שכ' "ואפילו היו בהן חטאים" וידוע הרמז לזה צבו"ר ר"ת צ'דיקים ב'ינונים ו'ר'שעים, נראה מקורו ממסכת תענית (דף ח ע"א) "אמר רבי אמי: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, שנאמר (איכה ג') נשא לבבנו אל כפים. [איני? והא] אוקים שמואל אמורא עליה ודרש (תהלים ע"ח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו, ואף על פי כן - (תהלים ע"ח) והוא רחום יכפר עון וגו'. - לא קשיא: כאן - ביחיד, כאן - בצבור".

וכע"ז איתא במסכת עבודה זרה (דף ד ע"א) "רב פפא רמי, כתיב: (תהלים ז) אל זועם בכל יום, וכתוב: (נחום א) לפני זעמו מי יעמוד! לא קשיא: כאן ביחיד, כאן - בצבור". (אע"ג דבכל יום זועם - מתקיימין - רש"י).

בשו"ע אדמו"ר הזקן (סימן נב סעיף א) כ' "תפלת צבור היא רצויה ומקובלת לעולם שנאמר (איוב לוה.) כביר לא ימאס, ואומר פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי לפיכך... יש לדלג פסוקי דזמרא כדי להתפלל עם הצבור שפסוקי דזמרא גם כן לא נתקנו אלא בשביל התפלה שתהיה רצויה ומקובלת על ידי שמסדר שבחו של מקום תחילה ואחר כך יתפלל, ואם כן מוטב להתפלל עם הצבור שאז תפלתו מקובלת וודאי". וכן להלן (ס"ב) כ' כי עיקר הקפידא הוא שיתפלל שמונה עשרה עם הציבור.

והנה מנהג חב"ד ידוע דאין מדלגין וכ"כ כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע כמ"פ ראה שערי הלכה ומנהג. ונראה הטעם כי עם היות שעפ"י נגלה ענין פסוקי דזמרא הינם רק כדי שהתפלה תתקבל אך מצד פנימיות הענינים ענין התפילה יותר עבודת התפילה הדורשת כוונה וכו', ויש ענין בפסוקי דזמרא עצמם שהם חלק מארבע שלבי סולם התפלה כידוע.

והוא ע"ד שכ' בכף החיים (סימן קכד סק"א) אדות חזרת הש"ץ דעם היות שעפ"י נגלה אינו רק לשאינם בקיאים אך עפ"י האריז"ל יש ענין גדול בחזרת הש"ץ לכל אחד ואחד ולכן יש לכוון כראוי וכו' עיי"ש,

הנה מקור דברי השו"ע הם במסכת ברכות (דף ח ע"א) ושם איתא "אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (תהלים ס"ט.יד.) ואני תפלתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין.

רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: (ישעיהו מ"ט.ח.) כה אמר ה' בעת רצון עניתך.

רבי אחא ברבי חנינא אמר, מהכא: (איוב ל"ו) הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב: (תהלים נ"ה) פדה בשלום נפשי מקרב - לי כי ברבים היו עמדי.

תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, שנאמר: הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב: פדה בשלום נפשי מקרב - לי וגו'.

אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור - מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם."

והנה הא דרשב"י מביא הפסוק דתהלים ואני תפלתי לך ה' עת רצון, יש מביאים על זה רמז: ע"ת רצון בגי' עה"כ (816) תפל"ה בצבו"ר, (בשם ספר מגיד תעלומה).

לכאורה יש לעיין בהמשך הכתוב שאומר אלהים ברב חסדך הרי ידוע דשם אלהים הוא בגבורה, ואין אומר ברב חסדך, אלא הביאור הוא דזה כח תפלת הצבור להפוך מדת הדין לחסד וכ"כ הכלבו.

ובספר ברכת יעקב על תהלים מבאר כי אף ששם אלהים הינו דין אך מילואו חסד - כי מילואו בגי' (214) חס"ד א"ל כ"ל היו"ם, וזהו ברב כי המלוי הוא הרוב וזה חסדך ויגבר הרוב ויהיה ענני.

בספר תהלה לדוד על תהלים כ' יש לומר מה שאמר ואני תפילתי לך ה', עפ"י מה שמביאים מהאריז"ל שחייבים להתפלל לשם הוי"ה בלבד, והתפלה בעת רצון היינו תפלה בצבור כנ"ל, וזה בג' התפלות ורמוזות בתיבות אלהים ברב חסדך ענני, דבליה הוא זמן גבורה - אלהים, שחריית הוא חסד - ברב חסדך, ומנחה היא זמן תפלת אליהו שאמר ענני אלהי ענני, - ענני באמת ישעך, ותיבת "ישעך" בגי' בדיוק (400) "אליהו הנביא זכור לטוב".

עיין מהרש"א שם דאינם באים לומר מעלת תפלה בצבור דהרי זה נרמז גם בתורה כמאמר חז"ל בראש השנה (דף יח ע"א) "אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב: מניין לגזר דין של צבור שאינו נחתם? אינו נחתם? והכתיב (ירמיהו ב) נחתם עונך לפני! - אלא, אף על גב שנחתם - נקרע, שנאמר (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו. - והכתיב (ישעיהו נה) דרשו ה' בהמצאו! - התם ביחיד, הכא בצבור" וכן בכמה מקומות בש"ס.

אלא החידוש דאפילו תפילת יחיד בביתו בזמן שהציבור מתפללים גם הוי עת רצון ונענה (כדלעיל בגמרא שם וכדלהלן) ולכן אומר לשון יחיד ואני תפילתי, וכן מבאר בכל הפסוקים המובאים בגמרא,

אך לא כן נראה דעת אדמו"ר הזקן דכאן הביא שני הפסוקים האחרונים אל כביר ופדה בשלום ולא הביא פסוק זה (אני תפילתי) דתהלים וכן לא הביא פסוק דישיעיהו (עת רצון עניתך).

ונראה דעת אדמו"ר הזקן דאכן ב' פסוקים הראשונים מורים על היחיד המתפלל (אפילו בביתו) בזמן שהציבור מתפלל בבית הכנסת דבכל זאת נחשב זה לעת רצון גם לתפלתו ולכן

בהם נאמר לשון יחיד **תפלתי, עניתיך**. ולכן לשון הגמרא בהם **בשעה שהצבור מתפללין**, וזה כ' במקומו **להלן** (סימן צ' סעיף י') שאע"פ שאין תפלתו מתקבלת לרצון כמו בתפלה עם הציבור ממש אך אין תפלתו נדחית כי זה נקרא עת רצון כאשר הצבור מתפלל בביהכ"ס ולכן תפלתו שבבית בשעה ההיא מתקבלת ואינה נדחית.

אך כאן בא לבאר מעלת תפלה עם הציבור לכן מביא רק ב' הפסוקים שבהם נאמר לשון רבים, **כביר, ברבים היו עמדי**. וכן נראה מדברי ר' נתן שמביא רק ב' פסוקים אלו, ומשם רואים שמתקבלת **ברצון** וזהו הלשון **לא ימאס** וכן פדה **בשלום**, וזוהי תפלה בצבור אמיתית.

והנה הראייה מאיוב צ"ע קצת דהרי אל כביר הפירוש חזק וקאי על הקב"ה, וצ"ל דהכוונה להמשך הכ' ולא ימאס כביר דכאן יש לפרש לשון רבוי, אף שאין זה פשוטו של מקרא. ואולי דרשי כביר (השני) נוטריקון כ"י ר"ב. וצע"ק מדוע אין סיום הכ' בשו"ע וכן לא בגמרא, והמהרש"א לשיטתו נדחק דמצרפים פסוק אחר (שם ח.כ.) דכתיב בו אל לא ימאס תם, דהיינו יחיד, ודוחק.

וראיתי במנחת שי עה"פ מביא מהרמ"ע מפאנו דכן דרך הגמרא להביא הפסוק אף שאינו בלשונו ממש, וכ' שכביר בגי' רל"ב כגי' כל השמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן.

והנה גם להלן (סימן צ' סעיף ז') כ' אדמו"ר הזקן בענין גודל מעלת תפלה בצבור וז"ל "שתפלת הצבור אע"פ שהיא מצוה מדבריהם היא גדולה ממצות עשה של תורה הואיל ומקדשים בה שם ה' ברבים שהרי מותר לעבור על מצות עשה של תורה ולשחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה כמ"ש ביור"ד סימן רס"ז". ולכאורה טעמא בעי מדוע חילקם בסימנים נפרדים ולא כלל כל המעלות במקום אחד.

ונראה לבאר בהקדם מקור דברים אלו והם בגמרא ברכות (דף מז ע"ב) "מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה...והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו, לדבר מצוה שאני, מצוה הבאה בעבירה היא? מצוה דרבים שאני".

ופירש הרא"ש שם (פ"ז סימן כ) "דאלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל דהיינו עשרה שמקדשין את השם בעשרה ברבים ואפילו הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה אפ"ה דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה דמשמע בכל ענין מיירי".

והנה מבואר לכאורה דענין קידוש השם ברבים כאן הוא בעיקר אמירת קדיש וקדושה דתיקנו חז"ל בתפילת הציבור במעמד עשרה מישאל.

שני ענינים בתפילה בציבור

ונראה לכן לומר די שני ענינים שונים בתפלה בציבור:

א. עמידת תפילת שמו"ע יחד עם הציבור דאז נקראת התפילה תפילה בצבור ותפלתו מקובלת ביותר וזה מבאר בסימן נ"ב.

ב. ענין נוסף יש בתפילה בצבור שחכמים תקנו שהש"ץ יאמר קדיש וברכו בכל תפילה בצבור ויחזור שמו"ע בקול ויאמר קדושה בתפילת שחרית ומנחה. וזהו ענין ומעלה נוספת ומצוה דרבים היא כי מקדש את השם ברבים וזה מבאר בסימן צ.

והנה בענין זה של חזרת הש"ץ ואמירת קדושה וכו' הנה אף שתיקונוהו בעיקר בתפילת הציבור אך לפועל אינו קשור כל כך לענין התפילה בציבור אלא למעמד עשרה מישראל כדרשינן בברכות (דף כא ע"ב) עה"פ ונקדשתי בתוך בני ישראל דילפינן תוך תוך מהא דכתיב הבדלו מתוך העדה דאין אומרים קדושה בפחות מעשרה, ויש מ"ד התם דס"ל דאפילו יחיד אומר קדושה עי"ש, וכדי לא להרבות במחלוקת נראה לומר הכוונה בדבריו דיחיד אומר קדושה היינו כאשר הוא לבד לא שמע קדושה וכו' אבל צ"ל במעמד עשרה מישראל, דבפשטות גם מ"ד זה ס"ל גז"ש תוך תוך (וכן מצאתי כ' במעדני יו"ט שם).

דעת הפוסקים להלכה

הרמב"ם (פ"ח מהל' תפלה ה"ד) פסק להלכה דבעי ששה שלא התפללו וז"ל "ואפילו היו מקצתן כבר התפללו ויצאו ידי חובתן משלימין בהם עשרה, והוא שיהיו רוב העשרה שלא התפללו".

אך בשו"ע הבית יוסף (סימן ס"ט סע"א) פסק דאפילו יחיד שלא שמע קדושה וכו' פורס על שמע, (במעמד עשרה מישראל) והוא כדעת רש"י הובא בתוס' במגילה (דף כג ע"ב) דאפילו תשעה מצטרפין לאחד שלא שמע ואומרים חזרת הש"ץ כדי לומר קדושה וכו', ותוס' עצמו מביא כמה דעות אחרות בזה כמו יש האומרים דבעי לפחות ג' שלא התפללו יש אומרים ה', י"א ו', וי"א ז', ומקור כלם ממסכת סופרים (פ"י הל"ז) מהא דכתיב (שופטים ה.ב.) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', ז' תיבות בפסוק, ו' תיבות עד ברכו ובכלל, ה' עד ברכו, ג' עד בהתנדב עי"ש.

דעת אדמו"ר הזקן דלכתחילה יש לנהוג כדעת הרמב"ם אך יש לסמוך גם על דעת רש"י וכ"כ אדמו"ר הזקן בשו"ע (סימן ס"ט סעיף ד) "מי שלא שמע קדיש וברכו וקדושה ורוצה לפרוס על שמע או לירד לפני התיבה אף על פי שיש בבית הכנסת עשרה צריך לחזור אחר ששה שלא שמעו עדיין דהיינו חמשה והוא, כדי שיהיה רוב המנין מאותם שלא שמעו, ויש אומרים שאפילו ט' ששמעו מצטרפים לאחד שלא שמע שיוכל לפרוס ולירד לפני התיבה שכיין שהם שומעים לדבר שבקדושה שמוציא בפיו ועונין אחריו הרי הוא מקדש ה' בעשרה". (וכ"כ הרא"ש במגילה שם).

ומסיים "ולענין מעשה יש לחזור לכתחילה אחר ששה שלא שמעו ואם אינם נמצאים יש לסמוך על סברא האחרונה".

ואם היו ששה בשעה שנעמדו שמו"ע ואחד מאריך האם יכול הש"ץ לחזור בקול רם גם עם החמשה כשהצבור נחפז? (ויש עשרה אחרים שיענו בבית הכנסת).

כבר נשאל המנחת יצחק בזה (או"ח ח"א סימן נז) וכ' דלדעת אדמו"ר הזקן – שמיקל בדיעבד כדעת רש"י – נראה דאין צורך לחכות לשישי ויכול לחזור שמו"ע בקול רם עם חמשה בלבד.

אלא די ש לעיין אם כן יוכל גם לחזור אף אם יש אחד בלבד שגמר שמו"ע וחמשה עוד עומדים, וצ"ע למעשה.

והנה זה ברור דלדעות דט' מצטרפים לאחד, ואפילו לדעות דבעינן ג' או ה' שלא התפללו כדי שיוכל הש"ץ לעבור לפני התיבה הנה וודאי שאין בזה מעלת תפילה בציבור כלל דהרי אינו מתפלל עם הציבור, אלא דס"ל דגם בכה"ג היה תקנת חכמים לפרוס על שמע ולומר

קדיש וקדושה וכו' אם יש שם עשרה מישראל.

אך לדעות שפסקו דבעינן ששה שלא התפללו מטעם דהוי רוב מנין, הנה לא ברור אם נחשב זה כמו תפילה בצבור ממש.

החיי אדם (כלל לט) פסק דבכה"ג אינו יוצא ענין תפילה בציבור, ואחריו כ"כ המשנה ברורה, (סימן צ' סק"ח) וכדבריהם ס"ל להרב משה פיינשטיין והאריך קצת בתשובה (או"ח סימן כח-לג).

אך אנו אין לנו אלא דברי בן עמרם ומלשון אדמו"ר הזקן (שם סעיף ה) נראה דהיכי די ששה הוי כמתפלל עם הצבור ממש וז"ל הק' "אעפ"י שאפילו יחיד שהתפלל כבר בפני עצמו אלא שלא שמע קדושה יכול לירד לפני התיבה ולחזור על התפילה בשביל הקדושה מ"מ אם לא התפלל עדיין אין לו להתפלל בלחש תחילה אא"כ יש ששה שהם רוב מנין שלא התפללו עדיין **שאז הם כמו צבור גמור** ומתפללים בלחש תחילה ואח"כ חוזר אחד מהם התפילה בקול רם אם יש ט' שישמעו ויענו אמן, אבל בפחות משהה שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש תחילה אפילו הש"ץ הוא מאותן שלא התפללו עדיין אלא יתחיל מיד בקול רם שהרי עיקר הכוונה הוא בשביל הקדושה" ראה שם במוסגר דבכה"ג יאמר בקול עד קדושה בלבד. הנה דייק בלשונו הק' לומר "**שאז הם כמו צבור גמור**" הרי דאין שום הפרש בין עשרה שלא התפללו לששה שלא התפללו ודלא כדעת החי"א.

וכבר כ' כ"ק אדמו"ר זי"ע במענה לשאלה במקום שיש רק י"ב איש ושני חיובים, עדיף לעשות שני מנינים אחד אחר השני וכל אחד מהם ששה מתפללים דכן יש לנו לפסוק למעשה כדעת אדמו"ר הזקן בזה כי יש לאדמו"ר הזקן ברייטע פלייצעס. (כתפיים רחבות) ראה אג"ק ח"ג (ע' תנ"ט) וחט"ז (ע' שיב). וכבר האריך בזה בשו"ת מנחת יצחק או"ח (ח"ט סימן ו') ושם כ' דגם מדברי המשנה ברורה אין הכרח דלא ס"ל כדעת אדמוה"ז"ק. וכן כ' בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן ז) ודעתו דכן גם דעת הרמב"ם ומביא עוד פוסקים דס"ל כן.

וקצת פליאה בעיני על האגרות משה שלא הביא כלל דברי רבנו בשו"ע שלו, ואולי משום כי תשובתו היתה לאלו מעדת המתנגדים הנגזרים אחר החיי אדם. וכבר תמה כן בספר מענה לאיגרות (סימן יב ויג) והעלה להלכה דדי בשישה.

ונראה דיהיה נפ"מ להלכה גם באם אחד עשה נדר שיתפלל בכל יום בצבור וכיו"ב, אם יצא ידי חובה כאשר יש רק ששה מתפללים יחד.

שלשה ענינים שונים בתפילה בציבור

ונראה לומר, עפ"י הנ"ל בדעת אדמו"ר הזקן די ש' ג' ענינים שונים בתפילה הנקראת תפלה בצבור:

א. יש ענין דעשרה שמתפללים שכינה שרויה ביניהם כדאיתא בברכות (דף ו ע"א) שנאמר אלהים נצב בעדת אל. וכן אחז"ל בסנהדרין (דף ל"ט ע"א) אכל בי עשרה שכינתא שריא, וראה להלן.

ב. חכמים תקנו לש"ץ לפרוס על שמע ולומר קדושה וכו' בעת התפילה ולזה בעינן (לכו"ע) במעמד עשרה מישראל דווקא כדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וילפינן תוך תוך דבעינן עשרה מישראל, ופולגתת הפוסקים אי גם תיקנו ליחיד קדושה כנ"ל.

וראה ביאור נפלא מכ"ק אדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש זצ"ל מדוע הילפותא לענין כה נעלה דנקדשתי בתוך בני ישראל ילפינן מהבדלו מתוך העדה הרעה הזאת, כי מצד כחות פנימים שלהם שנתקלקלו יכל משה לתקנם אך משום שגם המקיף שלהם נתקלקל וירד לטומאה וסט"א לכן היה צריך שהאדמה תבלעם, ולעומת זה בצד הטוב בעשרה מישראל השכינה שמקיפה אותם הוא מקיף דקדושה ממדרגה עליונה ביותר (נדפס בס' שיעורים בספר התניא להרב יוסף וויינברג על אגה"ק סי כג).

ג. ענין תפלה בצבור שמצטרף יחד עם שאר בני ישראל ויחד מהוים הם צבור וכחו רב כי גורם שיהיה עת רצון ותפלתו מקובלת ביותר כנ"ל.

והנה לטעם הראשון בעיני עשרה דווקא כי זה שיעור שבו שורה השכינה (בדרגה זו) ובשיעורים לא אומרים רובו ככולו וכיו"ב, אלא דיש דעות האומרות דזה כולל גם נשים וקטנים כי גם הם בני ברית והשכינה שורה עליהם, ויש חולקין דדוקא על זכרים בני חורין גדולים אמרינן שכינתא שריא, ראה בשו"ע אדמו"ר סימן נ"ה (סע"ה). וראה להלן בארוכה דברי אדמו"ר הזקן בתניא.

ולטעם השני נראה דעיקר ענינו משום דאין כבוד שמים לומר דבר שבקדושה בפחות מעשרה בני מצות, ולכן בעיני זכרים וגדולים דווקא, אלא שלזה יש אומרים דדי בט' בני מצות כי ט' נראים כעשרה ואין בזה חסרון כבוד שמים, אלא דבעיני עוד א' קטן כדי להשלים עשרה שתהיה השכינה שורה, לדעות שהשכינה שורה גם על קטנים. (שו"ע שם).

ולטעם השלישי דמצטרף עם הציבור נראה דאין ענינו מצד שכינה ששורה על עשרה או מצד ונקדשתי, אלא מקורו מהא דכתיב "אתם נצבים היום כלכם ראשיכם...שואב מימין" וגו' ומונה שם עשר דרגות שונות בבני ישראל ולכן מספר עשר מורה על צירוף כל סוגי בני ישראל וכאשר בני ישראל מתאחדים יחד הרי תפלתם מהוה כח מיוחד הנקרא תפילה בצבור, והוי עת רצון מיוחד.

ולטעם זה יש מקום לומר רובו ככולו כי אינו ענין שיעורים וכיו"ב אלא צירוף סוגים ולכן אמרינן בו הכלל שאומרים בכל התורה רובו ככולו ודי בששה ליחשב תפלה בצבור כנ"ל.

ולולא דמסתפינא הייתי אומר דמדיוק לשונו הק' של אדמו"ר הזקן דכ' "שאז הם כמו ציבור גמור" יתכן לומר דאפילו אם אין עכשיו בבית הכנסת אלא ששה אנשים בלבד, והם נעמדים יחד שמונה עשרה, הנה יש להחשיב תפילתם כתפילה בצבור ממש, ואם רוצה לצאת חובה להתפלל במקום שהשכינה שורה יש בדוחק לצרף נשים וקטנים כנ"ל לדעה אחת,

אלא דלא יוכלו לחזור ולומר קדושה וכו' לקיים ונקדשתי בתוך בני ישראל, כי חסר להם עשרה בני חיוב. ואם יצטרפו עוד ארבעה ישראלים לאחר תפילת לחש נראה דיכולים לומר קדושה, דלא גריעי מהא דבדיעבד פסקינן כרש"י דתשעה מצטרפין ליחיד. וראיתי דכן כ' בפשטות בכף החיים (סימן ס"ט אות א) וכ"כ בשו"ת הר צבי (או"ח סימן נא) אלא דלא כ' דנחשב זה כתפילה בציבור, אלא דמקיימים קדושה ועניית אמן וכו', אך בדעת אדמו"ר הזקן יש אולי לומר דהוי נחשב ממש כמו תפילה בציבור.

ונראה להוסיף דמצינו לשון מצוה על ענין חזרת הש"ץ כדי לשמוע קדושה וכו' וכלשון אדמו"ר הזקן בס' צ' סעי"ז עי"ש, ובמצוה זו אמרינן דיש לו לחזור עד מיל מאחריו וארבעה מיל לפניו, כדאיתא בשו"ע שם, אך על ענין זה בתפלה בציבור שמתפלל עם הציבור כדי

שיקובל תפילתו לא מצינו שיאמר מצוה ולכאורה בפשטות משום דהרי כל ענינו עצה טובה שיקובל תפילתו ואיזה מצוה קעביד, משא"כ על ענין אמירת קדושה דיש בזה מצוה דנקדשתי ברבים.

אך לאידך יש לומר דגם זה שיקובל תפילתו הוי מצוה כי כשם שתפילה עצמה היא מצוה לבקש מהקב"ה צרכיו הנה כמו כן חל עליו חובה ומצוה להתפלל באופן שיקובל תפילתו ולכן גם לאדמו"ר הזקן יש לומר מצוה להתפלל בצבור, (וראיתי דכ"כ הרב פיינשטיין דיש לכל אחד חיוב להשתדל שתפלתו תתקבל והרי בתפילתו עם הציבור בטוח שתתקבל תפילתו כנ"ל ובמילא הוי זה חיוב).

אכל בני עשרה שכינתא שריא

והנה הא דהבאנו לעיל בענין השכינה ששורה על עשרה מישראל והמחלוקת אם הכוונה גם על נשים וקטנים, הנה נראה שרש המחלוקת היא אם עצם ענין עשרה מישראל גורמים לשכינה שתשרה עליהם, או דווקא כאשר הם עסוקים במצוה כמו תפילה או תורה כמשנה באבות (פ"ג מ"ו) עשרה שעוסקין בתורה, וכיו"ב, דאם דווקא בעת תורה ותפילה, הרי יש מקום שלא לצרף נשים וקטנים שאינם חייבים בזה, אך אם נאמר דמצד עצם היותם בני ישראל הרי דיש גם לצרף נשים וקטנים שהם גם בני ברית.

ונראה דאדמו"ר הזקן גילה דעתו בספר תניא קדישא דכ"כ באגה"ק (סימן כ"ג) וז"ל "כמו ששמעתי מרבותי כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד אף שאינם מדברים בדברי תורה תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עליה עד שהיה מתבטל ממציאאותו לגמרי". הרי דמצד עצם היותם בני ישראל די בכך.

ונראה אולי לומר הדיוק בלשון התניא **עשרה מישראל ביחד** היינו כאשר הם באחדות ואולי זהו סוד דאמרינן במדרש (ראה מדרש תהלים מזמור ז) שאנשי אחאב אף שהיו עוברי עבירה היו יוצאין למלחמה ונוצחין ולא נהרג אחד מהן, משום שהיו באחדות כמ"ש (הושע ד, יז). חבור עצבים אפרים הנח לו, היינו שגם מלאך המות לא יכל להם כי גם הוא נתבטל מרוב פחד השכינה שעליהם, ואולי זה הרמז למה שאמר מלאך אחד כי מלאך המות הוא אחד ומיוחד ואין לו שותפים.

אך בס' שיעורים בספר התניא של הרב יוסף וויינברג ז"ל הביא ב' הערות של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, א. הרי יש מלאכים המעלים תפלות הצבור? ב. מה הדיוק מלאך אחד. ונשאר בהם בצ"ע, ואין דעת הרבי זי"ע נוחה לומר דדוקא אחד אינו יכול משא"כ כמה מלאכים יחד והיה מתורץ בזה ב' התמיהות.

ואולי גם תפילת הציבור כדי שתפעל תוקף פעולתה ותהיה מקובלת ביותר צריך שיהיה לב כלם שוה ובאחדות, ואולי גם לכן מנהג עפ"י האר"י ז"ל לומר קודם התפילה הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, ועדיין צריך בירור.

עכ"פ לענין שאלה דשאלנא קדמיכון בענין לחזור תפילת הש"ץ אף אם התחילו להתפלל שמונה עשרה כשלא היו עשרה מתפללים והגיעו רק לאחר כך, הנה כפי המובא לעיל דעת כמה פוסקים מפורש דאפשר להש"ץ לחזור שמו"ע עם קדושה וכו' ועפ"י המבואר לעיל בדעת אדמו"ר הזקן הנה יתכן וגם תפילתם נקראת תפילה בציבור ממש כל זמן שהיו שישה בעת תפילתם שמונה עשרה.